
Уладзімер Арлоў

...ад нейкага часу паўсюль шукаеш сувязі,
сугучнасьці й паралелі з краінаю,
у якой нарадзіўся, ускормлены есьмь
па Бозе і да якой чамусыці гэткую вялікую
ласку імаеш, што не зьбіраешся
пакідаць яе іначай, як па этапе...

Маленькі канцэрт для міланскіх катоў

Фрагменты аднаго падарожжа

Амстэрдам.

Ты плывеш на катэры па амстэрдамскіх каналах і думаеш пра вострага на вока і розум французскага маркіза дэ Кюстына. Ягоную книгу “Расея ў 1839 годзе” ў краіне, якой яна прысьвеченая, шмат разоў забаранялі, канфіскоўвалі або друкавалі з вялізнымі купюрамі — ажно да нашых дзён, калі нарэшце пабачыў съвет першы поўны пераклад, што ляжыць у тваім дарожным наплечніку. Ты можаш разгарнуць маркізаву книгу і прачытаць: “З борту карабля пецярбургскія набярэжныя здаюцца величнымі і раскошнымі, але ступіўши на сушу, вы імгненна

выяўляеце, што гэтыя самыя набярэжныя брукаваныя дрэннымі камяніямі, няроўнымі, гідкімі, гэткімі ж непрыемнымі для позірку, як і небяспечнымі для мінакоў і экіпажаў...”

Ты згадваеш, як калісці сядаш у сваім Полацку на начны суботні аўтобус, каб у нядзелю пабыць у Пецярбурзе—Ленінградзе, які мроўся табе еўрапейскім горадам. Вільню, Рыгу і Талін ты любіў нязъмерна больш, але ўспрымаць іх як “еўрапейцаў” табе замінала іхняя, няхай сабе й істотна дазаваная парадаўнаўча з Беларусью, але ўсё адно відавочная залежнасьць ад метраполіі. А Піцер здаваўся наіўнаму і невыязному табе вольным і вальнадумным горадам-мітам, блукаючы па якім можна было ўяўляць сябе то ў Лондане, то ў Парыжы, то ў Амстэрдаме.

Але з кожнай новай вандроўкаю ў “горад на Няве” ты пачынаў усё больш сумнявацца. Ты ўжо ня памятаеш, калі з тваёй съядомасці выплыла слова “дэкарацыі” і калі ты ўпершыню падумаў пра схаваныя за імі вусыцішныя двары, задворкі й памыйкі, дзе нараджаючы раскольнікавы... Ты зразумеў (хоць і не адразу адважыўся сформуляваць сваю выснову), што Пецярбург — толькі пародыя на еўрапейскі горад.

Кюстын ведаў гэта за 150 гадоў да цябе: “...антыхчныя статуі, чые рысы, стыль і ablічча так жудасна супярэчаць тутэйшай глебе, колеру неба і клімату, як і тварам, адзеньню і звычкам тубыльцаў, што статуі гэтыя нагадваюць палонных герояў у стане ворага; будынкі, якія стаяць не на сваім месцы, храмы, немаведама навошта перанесеныя з вяршыніяў грэцкіх гор у лапландскія балоты, дзе страцілі ўсю сваю веліч... Пецярбург заснаваны й пабудаваны людзьмі, надзеленымі густам да безгустоўнасці. Бязглазыдзіца, на мой погляд, галоўная адметная рыса гэтага велізарнага гораду, што нагадвае мне недарэчны павільён, узведзены пасярод парку; парк гэты, аднак, займае трэцюю частку съвету...”

У тваёй памяці аднаўляеца апошняя паездка — ужо ў Санкт-Пецярбург — і змрочны нумар у акадэмічным гатэлі, дзе хацелася забіць каго-небудзь буйнейшага за тамтэйшага тлустага прусака на палічцы ў ваннай...

Ты абрываеш ланцужок небяспечных успамінаў і проста любуешся амстэрдамскімі набярэжнымі — супаднымі галандцам, клімату, шэраму небу і паўночна-заходняму ветру.

Ты думаеш, што прыехаў сюды з краіны, да якой кніга Астольфа дэ Кюстына ня мае непасрэднага дачыненія.

Ты ўпэўнены, што ніколі ня будзеш жыць у Pacei, бо лепшае, што яна можа стварыць — толькі еўрапейскі фасад, дэкарацыі, за якімі ўсё адно будзе дримотна варушыцца Азія.

Калі трапіўшы за мяжу, вы прагнече пабачыць, памацаць ды пакаштаваць усе наяўныя тамтэйшыя славутасці — у вас відавочныя праblemsы з самаідэнтыфікацыяй. Зрэшты, гэта твая прыватная і, магчыма, небяспрэчная думка. Але асабіста ты ад нейкага часу паўсюль шукаеш найперш сувязі, сугучнасьці й паралелі з краінаю, у якой нарадзіўся, ускормлены есьмь па Бозе і да якой чамусьці гэткую вялікую ласку імаеш, што не зьбіраешся пакідаць яе іначай, як па этапе.

Некалі ў Амстэрдаме атабарыўся съціплы выпускнік Слуцкай кальвінскай гімназіі Ільля Капіевіч, што валодаў дзясяткам еўрапейскіх моваў і ліставаўся з заснавальнікам і першым презідэнтам Берлінскай Акадэміі навук Готфрыдам Вільгельмам Лейбніцам.

І тут у Амстэрдам інкогніта заруліў расейскі цар Пётар I. Самадзэржац быў не ў гуморы. Па дарозе ледзь ня ў кожным еўрапейскім горадзе ён бачыў кнігарні й бібліятэкі, а ў ягоных уладаньнях за цэлае XVII стагоддзе выйшла ўсяго сем съвецкіх кнігаў, у тым ліку такія захапляльныя, як “Грамота о таможенных пошлинах”. Караваец, цару падфартуніла сустрэцца з былым слуцкім гімназістам, які ўклаў ды выдаў для расейцаў цэлы кнігазбор падручнікаў і слоўнікаў, а потым яшчэ й стварыў ім новы, “грамадзянскі” шрыфт.

Трэба меркаваць, што выпіваючы з Капіевічам, цар ня раз узгадваў вучонага манаха Сімяона Полацкага, што ажыццяўляў агульнае кіраўніцтва над выхаваньнем малога Пеці. Ты таксама не аднойчы ўспамінаў Сімяона і неяк зрабіў яго героем сцэнару гістарычнага кінаэсэ, якое знялі і нават паставілі ў праграму БТ. Ты лёг на канапу, уключыў тэлевізар і падрыхтаваўся папесьціць сваё славалюбства. Аднак замест “твайго” Сімяона на экране паплылі тытры фільму пра возера Байкал.

У апошні момент стужку вырашыў прагледзець адзін адказны таварыш. Узгадаваная за савецкім часам інтуіцыя не падвяла: фільм атрымалася навылёт антыінтэграцыйны і проста шкодніцкі. Досьць ужо было таго, што сцэнарист сам залез у кадр і распавёў, што калі Сімяон адчыніў у Маскве сваю друкарню, іхняя колькасць у Расейскай дзяржаве адразу падвоілася: была адна, стала дзве, у той час, калі ў нейкай там захудалай Рэчы Паспалітай гэтых самых друкарняў было ажно 134.

Мараль: ня трэба плішчыца ў кадр і драматызаваць сітуацыю. Хіба нельга было дзеля таго, каб падкрэсліць пэўную культурную перавагу дзяржавы тваіх продкаў, выказацца больш мякка? Да прыкладу, заміж лічбы 134 назваць 4.

111

Тут няма прастытутак і сутэнёраў, а ёсьць цалкам прыстойныя супрацоўніцы й менеджеры, згуртаваныя ў баявых прафсаюзах. Паколькі “Беларусь — у Еўропу!”, некалі, верагодна, так будзе і ў цябе на радзіме. Вуліцы Маркса, Энгельса і Леніна маглі быт стаць афіцыйным раёнам “чырвоных ліхтароў”, і менскія гіды, як цяпер іхня амстэрдамскія калегі й каляжанкі, узахапы тлумачылі б, што мінімальны кошт паслугі, якую табе там пратрануюць, складае 25 еўра, што аб адзінаццатай у валхвіцаў любові — перапынак на каву, а ў глыбіні адмысловага раёну існуюць установы, дзе ў вітрынах сядзяць не жанчыны на любы густ, а гэткія самыя гатовыя да супрацоўніцтва як з слабым так і з моцным полам мужчыны-бісексуалы.

Але ты памятаеш формулу гістарычнага аптымізму: усё будзе добра, толькі ты да гэтага не дажывеш. Ну хіба што пабачыш шчасльівае жыцьцё пасля рэінкарнацыі.

А пакуль тое, ты атрымліваеш першы (праўда, апасродкованы) досьвед знаёмства з менеджарамі ды іхнімі падначаленымі.

Твой вечны “саюзнык” расейскі турыст, што прыбыў у Амстэрдам з запалярнай Поўначы з адзінай мэтаю як сълед адпачынку у “чырвона-ліхтарных кварталах”, толькі што вярнуўся адтуль з багажом каштоўных ведаў, якімі, з прычыны шырыні расейскага душы, шчодра дзеліцца проста насупраць каралеўскага палацу на пляцы Дам.

Сыпярша ўсё адбывалася акурат паводле абязанак гіда: 25 еўра, упадабаная супрацоўніца, маленькі ўтульны офіс з неабходнай “аргтэхнікай”… Аднак хвіліны гармоніі й згоды з усім съветам маюць, на жаль, уласцівасць не асабліва здоўжвацца. На выхадзе ў недасканалую рэчаіснасць перапоўненага самымі ўзынёслымі пачуцьцямі кліента далікатна спыніў менеджэр, які агідным будзённым голасам паведаміў, што ён, кліент, вінен установе яшчэ 125 еўра. Уражаны падвышэннем кошту паслугаў роўна ў шэсць разоў, палярнік “не понял” і зрабіў роспачную спробу праправацца на выратавальную вуліцу, але ў мірг вока быў уціснуты ў мяккі зручны фатэль, дзе выслушай на сваёй спрадвечнай матчынай мове даходлівае тлумачэнье, што 25 еўра — усяго толькі стартавы кошт за той варыянт абслугоўвання, калі супрацоўніца знаходзіцца ў “пасіўнай паставе”. Усё астатніе — па прэйскуранце. Палярнік паспрабаваў таргавацца (маўляў, французскай любою не займаўся), у выніку чаго без асаблівага чамусьці задавальненія прагледзеў увесі відэазапіс свайго знаходжання ў эдэме.

111

Жыцьцё ў Амстэрдаме, як і ўса ўсёй Галандыі, некаму падасца сумнаватым. У тым сэнсе, што няма за што змагацца: апроч усіх магчымых традыцыйных правоў, дэмакратыя забясьпечвае тут і на самыя традыцыйныя.

Напрыклад, на кожным кроку ты можаш зайсьці ў “coffeshop” і абсалютна легальна курнуць траўкі або гашышу. Знаёмы менскі студэнт апавядаў табе, як пасыля візу ў такую ўстанову перажыў неверагоднае захапленыне, пачуўшы, што на амстэрдамскай вуліцы ўсе загаварылі па-беларуску.

Калі савецкія хворыя былі самымі здаровымя хворымі ў съвеце, дык галандскія — самыя шчасльвія, бо маюць права на эўтаназію.

Галандскія гомасексуалісты й прыхільніцы лесбійскага кахрання карыстаюцца правам на толькі на грамадзянскі шлюб, але й на вянчаныне. Без вялікіх праблемаў можна зарэгістраваць надзеіны і моцны шлюб з самім сабою, як зрабіла нядаўна вядомая мастачка, бязьмежна шчасльвая, што не застанецца ўдавой.

Табе добра й съветла думаеца пра шанец рэінкарнаваца ў жанчыну ѹ жыцьцярадасна далучыцца да лесбіянак або выйсьці замуж за самога сябе.

Ты — на самы здаровы грамадзянін сваёй краіны, і часам цябе вельмі нават займае праблема эўтаназіі.

Зылёгку пагайдваючыся разам з столікам у бары-катамаране, ты марыш пра “coffeshop” на праспекце Ф. Скарэны ѿ Менску — каб у хвіліну самоты цалкам афіцыйна зрабіць там пару зацяжак, выйсьці на сталічны брук і пачуць, як усе вакол гавораць па-беларуску.

Дрэздэн.

Сцяну каралеўскага палацу на Аўгустусштрасэ аздабляе стомятровы фрыз з размаліванай мэйсэнскай парцяляні: даўжэным конным цугам кірующа ѿ смугу гісторыі ўсе саксонскія курфюрсты. Сярод іх гербаў твой позірк адразу скоплівае досыць нядбайнную выяву “Пагоні”. Курфюрст Аўгуст II Моцны адначасна быў і манархам тваіх продкаў. Адрозна ад папярэдніка, вялікага князя й караля Яна Сабескага, што на чале ліцьвінскіх і польскіх палкоў разбіў туркаў пад Венай, Аўгуст выславіўся тым, што ўтруціўшы Вялікае Княства й Карону ѿ Паўночную вайну на баку Рәсей, прайграў ўсё, што мог і нават мусіў адмовіцца ад кароны.

На трон Аўгуста вярнула перамога расейцаў пад Палтавай. Удзячны саксонец разылічваўся ўсё жыцьцё. Ад таго часу царскія войскі ўжо фактычна не пакідалі тваёй краіны. Надавалі, як пісаў адзін іхні генерал, “соответствующее направление мыслям здешних жителей”. І, трэба прызнаць, — надалі.

Выдатна разумеючы сваё месца, Аўгуст II засяродзіўся на клопатах,

якія ўрэшце й прынеслі яго каraleўскае мосьці ганаровае найменыне Моцны. Толькі паводле дакументаваных звестак, ён меў 365 дзяцей. Названую лічбу трэба памножыць, прынамсі, на 10.

Цікава было б звесыці Аўгуста з пацыентам твайго знаёмага лекара. Гэтага пацыента хтосьці пераканаў, што мужчына здольны зьдзейсьніць ня болей за трох тысячаў палавых актаў, падзеленых на трохцаць гадоў, і што пасля перасягнення крытычнага паказчыку, не ўважаючы нават на самую цудоўную эрэкцыю, трэба неадкладна ісьці ў завязку, іначай у арганізме пачнуцца незваротныя згубныя зъмены. Напэўна, бяздарны палітык і палкаводзец, але выбітны каханак Аўгуст здолеў бы пахінучы дакладную матэматычную канструкцыю твайго сучасніка. Нездарма жыхары саксонскае сталіцы кажуць, што сэрца шчодралюбнага манарха, якое знайшло апошні прыстанак у дрэздэнскай катэдры, дагэтуль не прапускае ніводнай прывабнай турысткі ці верніцы, пачынаючы калаціцца ў пахавальнай срэбнай урне.

Тваё ўласнае, жорсткае й непрыхільнае да Аўгуста II сэрца раптам на імгненыне мякчэ, і ты, зладзеявата азірнуўшыся на бакі, пасылаеш ягонаму, закансерваванаму, трох па-мужчынску салідарныя ўдары.

111

Захапляючыся калекцыяй Дрэздэнскай галерэі, не забудзьце ўспомніць, што ці ня большая частка ейных шэдэўраў набытая за гроши ваших продкаў у трывцацігадовую ўладараныне ў Рэчы Паспалітай Аўгуста III, абсолютна законнага сына Аўгуста Моцнага. Ну, хоць засіліся, не шанцавала тваёй радзіме з манархамі цэлае XVIII стагоддзе. Адзін толькі ўмееў, што псаваць ліцьвінскіх дзевак. Другі ня мог звязаць на мове падданых і пяці словаў, затое па ўсёй Еўропе купляў карціны за сабраныя з тваіх прадзедаў падаткі. (На добры лад, усім нашчадкам жыхароў Вялікага Княства Літоўскага трэба зрабіць уваход у Дрэздэнскую галерэю дармавым.) Трэці, Станіслаў Аўгуст, і немцам, здаецца, ня быў, і па-беларуску ўмееў гаварыць лепей за каторага народнага пісьменніка, ды вось наогул стаў апошнім каралём і вялікім князем...

111

Побач з выявамі двух Аўгустаў катуе скрыпку хлапец з менскага фальклорнага гурту. Вы пару разоў недзе сустракаліся, і ён таксама, відавочна, прызнаў цябе. Найлепшае, што вы можаце зрабіць у гэтай сітуацыі: ты — абыякава, як і большасць мінакоў, прайсьці паўз ягоны зацухмолены брыль, ён — удзячна “ня ўбачыць” цябе.

З сваіх коней паблажліва глядзяць на гэтую псіхалагічную мізансцэну абодва Аўгусты. Такое ўражаныне, што яны нейкім чынам чыталі

філософскія трактаты Гегеля і памятаюць, што ў аналізе ўсясьветнай гісторыі той разабраўся з усімі славянамі ў некалькіх сказах: “Гэтыя народы сапраўды засноўвалі царствы й вялі актыўныя войны... Часам яны бралі ўдзел у змаганьні як авангард, што мае прамежкавае становішча паміж хрысьціянскай Еўропай і нехрысьціянскай Азіяй. Палякі нават вызвалілі Вену ад туркаў... Тым ня менш, усе гэтыя народы выключаюцца з нашага разгляду, бо дагэтуль яны не фігуравалі як незалежны элемент гістарычных этапаў, якія прыйшоў Розум”.

“Не фігуравалі і ўсе тут”, — весела падміргваюць табе Аўгусты, прышпорваючы коней. Паспрабуйце, маўляў, пафігуруваць цяпер, а мы паглядзім, што атрымаецца.

Венецыя.

Джакома Казанова ў параўнаньні з Гегелем бачыў съвет, безумоўна, шырэй і славянаў (асабліва славянак) з сферы свайго разгляду не выключачаў.

Калісці ты пацікавіўся афіцыйным съпісам каханак славутага італійца і быў уражаны іхняй зусім не астранамічнай колькасцю (Аўгуст Моцны толькі б паблажліва хмыкнуў). Усяго — уявіце сабе — 132 асобы, пачынаючы ад адзінаццацігадовых малалетак да жанчын зусім няпэўнага веку.

Маэстра быў перакананы патрыёт: 47 італіек. Ужо з вялікім адрывам на другім месцы ідуць 19 дачок Францыі, за імі — 10 швейцарак і 8 немак. У канцы съпісу своеасаблівай скорагаворкай мільгаюць пара граchanак, галандка, партугалка, “афрыканка”. Славянкі рэпрэзентаваныя адной расейкай і дзьвюма полькамі (яшчэ трэба разабрацца, ці не ліцьвінкамі).

Чамусьці няма чэшак. А між тым, свае апошнія трывнаццаць гадоў Казанова пражыў у недалёкім ад Дрэздэну Дуксе, цяперашнім чэскім Духцаве, дзе ў старадаўнім замку Вальдштайнаў выконваў ролю бібліятэкара і працаваў над мемуарамі.

Зласыліцы пагаворвалі, быццам мемуары былі для састарэлага авантурніка кампенсацыяй згаслага лібіда. Ты ня згодны: гэты выдатны твор свайго часу ня мог быць напісаны без непасрэднага дабратворнага ўплыву жанчын.

Але дзе ў такім разе чэшкі? Відаць, аддаючыся замкаваму бібліятэкарому-замежцу ў спальнях, альтанках і стажках свежага сена, яны шанталі нешта па-нямецку, на мове гаспадароў, таму й трапілі ў іншую графу, ускосна пацьвярджуючы высновы Гегеля...

Усё гэта вярзеца ў тваёй галаве насупраць маляўніча аздобленай цвілільлю турмы, дзе выбітны знаўца хараства і ўсяго астатняга, чым надзеленыя жанчыны, адбываў зньяволеные і адкуль зъбег папаўняць съпіс сваіх шчаслівых “ахвяраў”. Шчаслівых, бо калі Дон Жуан быў

змрочным геніем спакушэнья, які пакідаў за сабой сылёзы й няшчасьці, Казанову лёс надзяліў съветлым геніем легкадумнага, п'янкага, карнавальнага каханьня, якое дарыла ягоным юным і немаладым амаранткам толькі радасьць. Прынамсі, так ты думаеш каля старадаўніяй венецыянскай вязыніцы.

Ты не Казанова (ні з вялікай, ні з малой літары), але табе, як і яму, аднойчы таксама было дадзенае разуменыне, што жанчына — ня толькі таямніца, радасьць і асалода, але і нешта непараўнальна вышэйшае. Спасыціжэнье сябе самога. Глыток з келіху неўміручасьці. Дотык да Вечнасці.

У кожнага — свае съвятыя мясьціны. Некалі ты зъдзейсьніш паломніцтва ў Духцаў.

111

Венецыя выклікае ў памяці ня самае прыемнае для беларускага са-малюбства: Францішак Скарыйна яшчэ сядзеў на гаршку, а ў гэтым горадзе варштаты ўжо працавіта стукацелі ў 150 друкарнях.

Нацыянальную раўнавагу вяртае адно шклянчака старой добрай лямбрускі. Пасыля другой шклянкі ты ўзгадваеш, што вашая друкарская Біблія выйшла раней за польскую й літоўскую. Трэцюю ты п'еш за тое, што беларуская Кніга кнігаў пабачыла съвет значна раней за расейскую і ўкраінскую. Чацвертая шклянка жыватворнай лямбрускі ўздымаецца за ваш прыярытэт перад баўгарскімі ды сербскімі перакладчыкамі і друкарамі. Пятая — за тое, што беларуская Біблія зьявілася на восем гадоў раней, чым ангельская ды істотна апярэдзіла французскую.

Шостую порцюю насычанай сонечнай лагодаю лямбрускі ты выпіваеш не за Скарыйну, а за полацкага праваслаўнага съвятара айца Міхаіла Уляхіна. Праўдзівей, за тое, каб хоць у райскіх кушчах Госпад шапянуў яму, што калі чалавек цэлае жыцьцё пісаў сваё імя як Міхайл, значыцца, ён — Міхайл, а калі пісьмова менаваў сябе Францішкам, дык ён і ёсьць Францішак.

Сёмая шклянка канчаткова пераносіць цябе ў царства нябеснае, і ты ўяўляеш, як Скарыйна шпацыруе сярод райскіх размарынаў пад руку з Лютерам ці Парацэльсам і тут на даляглідзе ўзынікае айцец Міхайл, які здалёк, па-зямляцку нязмушана пачынае крычаць: “Запомні, схізматык! Цябе звалі Георгій, а па-нашаму Жора!” Гуманіст, ня звёўшы й вокам, прамінае крыкуна, але з эдэмскага хмызьняку раптам вынырвае менскі скарыназнаўца Уладзімер Агіевіч і, спраўджаючы сваю “тэорыю”, гукае: “Георгі Лукіч! Разрашыце абраціцца!”

Адно тут ты ўспамінаеш, што сёмую чару любамудрыя продкі не-здарма называлі “богагнявіцельнай”.

111

Ты, бяспрэчна, не царкоўны вернік. Сумовіца з Богам ты можаш за пісьмовым сталом або, напрыклад, у лодцы сярод белых лілеяў на твайм полацкім возеры Люхаве.

Але гэтаксама бяспрэчна й тое, што ты — грэка-католік. Ня толькі паводле атрыманага дзесяць гадоў таму багаславення, але і па генах.

Вось чаму табе так утульна ў цалкам падпрадкаваным грэцкай планіметрыі каталіцкім саборы святога Марка. Ягоныя купалы, абразы і мазаікі дыхаюць Бізантый, а алтар Пала д'Ора адгукаетца ў памяці іканастасам Смаленскага сабору маскоўскага Новадзявочага манастыру, народжаным генiem беларускіх майстроў.

Сабор святога Марка — сучаснік твайго Полацку. Іх будавалі, калі падзелу хрысціянства на праваслаёве і каталіцтва яшчэ не было. Яны будуць стаяць і тады, калі гэтага падзелу ўжо ня будзе і ўсе хрысціяне стануць, як і ты, у нейкім сэнсе грэка-католікамі.

111

Пра пляц святога Марка ўсё напісана ў турыстычных даведніках. Апрача аднаго: туды пакуль не пасыпелі трапіць жывыя статуі — усе гэтыя напалеоны, афрадыты ды ўсамы-бэн-ладэны, якія гадзінамі не зварушна стаяць на драўляных ці пластыковых п'едэсталах. Тым часам у навакольлі гучаць на розных мовах эстэтычныя ацэнкі. “Глянь, Сірёга, нармальный станок у тёлкі”, — ацэньвае замежны турыст палепшаны, бо з цэлымі рукамі, варыянт Венеры Мілоскай. Тая захоўвае поўную нерухомасць, з чаго вынікае, што расейская мова для яе — суцэльнай тарабаршчыны.

А вось пра беларускую мову і “Мону Лізу” гэтага ня скажаш. Па-чуюшы твой зварот да спадарожніка, Мона ўвачавідкі здрыганаецца. Ейнай рэакцыі не змаглі схаваць ні маска, ні рэнесансавы строй. Ты не сумняешся, што на задрапаваным сінім ядвабам пастаменце — твая суайчынніца, якая ў дзяцінстве купалася ў Сьвіслачы ці ў Дзьвіне, а магчыма, нават зазірала ў твае кніжкі.

Першае, што прыходзіць у голаў — прапанаваць ёй сысыці на брук і зашыцца разам з табой у якую-небудзь піцэрыю. Але дзе гарантія, што тым самым ты ня змусіш яе парушыць кантракт? А раптам вунь той сінёёр з бацькоўскім тварам мафіёзі, што съціпла трymаецца ў засені сярэднявечнай калоны,— менеджэр усяго гэтага парку жывой скульптуры? Ды ня трэба й менеджэра: настучыць начальнству станістая “Венера” ці які-небудзь “Напалеон”. Тваёй “Моне Лізе” давядзеца плаціць няўстойку або класіцісці ў ложак з потным мафіёзі. Што прынцыпова іншае ты можаш прапанаваць? Як там пісаў Рыгор Іванавіч

Барадулін: “Спадарыня, дазвольце запытацца, ці можна ў вас да раніцы застацца?”

Ты шукаеш параду ў ейных вачах, якія зусім нядаўна на момант ажывілі маску, але іхні позірк ужо праходзіць праз цябе лёгка, як праз вакно.

Увечары, у гатэлі, ты будзеш дакараць сябе, што спудлаваў. Мог, напрыклад, сесыі на пляцы за столік кавярні й дачакацца заканчэнняня ейнага працоўнага дня. Мог пакінуць цыдулку, што будзеш чакаць яе ўвечары каля сабору святога Марка. Мог... Адзінае, што ты зрабіў абласлютна правільна — нічога ня кінуў ёй у зялёны капялюшык.

111

Калі тургрупа, да якой ты прыбіўся, уладковалася ў гандоле, ейны “капітан”, паліглот з круцельскімі вачымі пытаецца: “Рускіе?”

“Рускіе!” “Рускіе!” — радасна адгukaюцца “рускіе” з Менску, Гомелю й Берасьця. Але адна спадарыня ня хоча быць “рускай” і тлумачыць гандальеру, што ў яе і ўсіх астатніх пасажыраў ёсьць свая краіна й свая культура.

У пацверджаньне, калі гандола заглыбляеца ў сеціва каналаў, спадарыня нечакана чыста й амаль прафесійна ссыльвае пра вярбу, якая ў рацэ расла, а як вырасла — вада зьнясла. Позіркі бальшыні пасажыраў (адрозна ад гандальеравага) у лепшым разе абыякавыя. Сваёй краіны і сваёй культуры ім мець ня хочацца. Хочацца быць “нармальнymi”. Нейкая нармальная бабёнка прапануе сяброўкам зацігнуць што-небудзь нармальнае, і ты ўжо настройваешся на праслушоўваньне нечага накшталт “Ой, мароз-мароз”... Ды толькі нічога нармальнага чамусыці не знаходзіцца. Апошняе слова застаецца за спадарыніем, якая піе “Зорку Венеру”.

Гандальер кажа: “Беларусь!” – і ўзынімае вялікі палец угору. Магчыма, ён пачуў гэтую назму ўпершыню.

А сэр Арнольд Тойнбі, каб ён таксама сядзеў у гандоле, мог бы нагадаць табе, што ў дыялогу нацыі з Богам у выніку ўсё вырашае зусім не “нармальная” большасць, а крэатыўная меншасць.

111

У параднай зале Палацу дожаў можна ставіць вароты й гуляць у футбол.

Падобнае жаданьне некалі апанавала табой у кабінцы начальніка роднага айчыннага КДБ. Табе заманулася зазірнуць у справу “Саюзу вызваленія Беларусі”, а потым, калі пашанцуе, то й знайсьці дакументы пра твойго расстрялянага дзеда Максіма.

Быў пачатак 1990-х, і ты здолеў затачыцца на прыём да кірауніка ўсемагутнай канторы, якая клапатліва апекавала цябе ў студэнцтве,

абяцаючы, сярод іншых выгодаў, вычысьціць з універсітэту й паслаць у салдаты куды-небудзь пад Магадан.

Гаспадар кабінету спаткаў цябе як дарагога госьця, што засвідчыла шчырая настаўніцкая гутарка на тэму “Янка Купала і Паўліна Мядзёлка”. Ты даведаўся, што газеты не зманілі: Мядзёлка сапраўды давала ў органы інфармацыю на паэта. Але ж яна яго шчыра кахала. А калі ўявіць, што оперу пісаў бы нехта іншы, бяз кроплі каханья... Гэта ж суцэльны жах!

Пакуль ты ператраўляў “уводную”, таварыш начальнік выклікаў палкоўніка з прыгожым прозвішчам (або кансыпрацыйнай мянушкаю) Верас, які адказваў за іхнюю чытальную залу. Як высыветлілася, зала часова на рамонце, але праз тыдзень адчыніцца. Палкоўнік даў табе нумар тэлефону, які ты набіраў колькі месяцаў, пакуль не датумкаў, што для некаторых чытачоў некаторыя чытальныя залы рамантуюцца вечна.

Палац дожаў, як некалі кабінет у менскім доме пад бэльведэрам, ты пакідаеш у абладзе займальны думкі: што ўсё ж лепей — калі ў органы на тваю персону піша той, хто цябе аддана кахае, ці той, хто цябе люта ненавідзіць?

Мілан.

Ты з маленства любіш катоў.

Апрача магчымых трансцэнтальных, у цябе ёсьць і цалкам зямныя падставы дзеля такой любові. З гэтymі вернымі чацвераногімі сябрамі чалавека звязаны адзін з першых успамінаў твойго жыцця, які меў усе шанцы стаць апошнім.

Ты ў мамінай роднай вёсцы. Паклаўши цябе на печ, бабуля пайшла ўходжвацца. Яна нездарма называе цябе покрутнем: у сyne ты зьбіваеш посылку ў апынаешся на голай чарэні. Тая — гарачая, і ты, шукаючы, дзе халадней, падкочваешся ўсё бліжэй да краю, каб урэшце натыкнуцца на якуюсці ўтульна-мяккую, але ўадначас і ўпорыста-пругкую перашкоду. Яна не пускае цябе ў выратавальны халадок, а калі ты спрабуеш у сyne скінуць яе з свайго маршруту, гэтая перашкода робіць табе балюча. Ты прачынаешся ў бачыш у сябе пад бокам старую бабуліну котку Дуню, якая дзеля пэўнасці яшчэ раз драпае цябе лапай і ашчадна ад стромы вышынёю на пяць белых кафляў (гэта два твае росты). Унізе — голы, калі не лічыць алюмініевага паўміску з солюлю, цагляны прыпекак. Дуня вартуе цябе, пакуль у хату не вяртаецца бабуля.

Ад таго часу каты ў твайм жыцці заўсёды займаюць значнае месца, выяўляючы сваю прысутнасць у самых розных формах. Напрыклад, у цябе няма мастацкіх здольнасцяў, але катоў ты малюеш амаль як мастак-анімаліст — у тым ліку і на ўроках маляванья, калі на стале ў настаўніка стаяць праграмныя кубы й піраміды. Настаўнік прыехаў

да вас з Дагестану. Зноў убачыўшы ў тваім альбоме вусатае й хвастатае стварэньне, ён, ня маючы больш змогі ўтаймоўца кайказскі тэмперамент, хапае цябе за шкірку і, як кацяня, нясе ў калідор, а адтуль у прыбіральню, дзе колькі разоў б'е цябе рабром далоні. Ад болю, а перадусім ад страху ты сядаш на сылізкую мокрую падлогу, і твае штонікі імгненна прамякаюць. Агіда надае табе сілы й мужнасьці: ты ўпіваешся зубамі ў валасатую руку і з пякучай асалодаю чуеш лаянку на незразумелай мове...

Каб усё гэта выразна, ажно да прыліву адрэналіну, аднавілася ў памяці, табе трэба было прыехаць у Мілан, уладкавацца пры фантане каля замку роду Сфорца й прылашчыць папялістага тутэйшага ката. Ён пухнаты і сонны ад сытага еўрапейскага жышця, зявіўся з-за разложыстага платану й адразу важка, але ўвачавідкі прыязна ўскочыў табе на калені: пэўна, атрымаў праз іхні каціны тэлеграф паведамлен্�не, што ты — свой хлопец, ці, дакладней, свой кот.

Калі-небудзь ты напішаш пра твае стасункі з катамі асобны натхнёны твор. А цяпер табе досыць цёплага, як выгінастая шэрная сыпінка ў цябе над даланёю, усьведамлен’ня, што ты любіш катоў і яны адказваюць табе ўзаемнасцю нават у Мілане.

111

Замак Сфорца непазыбежна прыводзіць на ўспамін вялікую княгіню й каралеву тваіх продкаў Бону — шчодрую каханку, надзеленую тонкім мастацкім густам мецэнатку, жорсткую съякруху, якая цалкам у трацыях сваёй фаміліі спрычынілася да зьяўлен’ня ў Нясьвіжы несупкоенай душы нялюбай нявесткі Барбары...

Але адчуць “свойскасьць” родавага гнязда Сфорцаў табе замінае навязылівая недарэчная асацыяцыя з нечым, далікатна кажучы, непрыемным. Як неўзабаве выяўляеца, нічога недарэчнага ў асацыяцыі з крамлёўскімі вежамі-катоўнямі й пагрозыліва-зубчастымі мурамі няма. У негустым прыцемку цэнтральную крытава-тэрракотовую вежу Сфорцевага замку і бяз келіху к’янці нескладана зблытаць з ейнымі крамлёўскімі сёстрамі. Цікава, што ўпłyвала на запрашэн’не ў Москву тутэйшага дойліда? Адно цыклапічныя памеры замку? А мо тонкі разылік перанесыці ў сэрца Московіі разам з архітэктурай і ягоную змрочную застрашлівую аўру?

111

У міланскім Домскім саборы цябе найглыбей уразіць не палымяная готыка, не партал і контрфорсы, не Мадонна, узынесеная ў неба на самым высокім съпічаку, а — статуя святога Варфаламея, з якога, як вядома, зьдзерлі скuru. Менавіта гэты ключавы факт жыцьцяпісу

хрысьціянскага пакутніка і натхніў у 1562 годзе скульптара Марка д'Агратэ. Святы паўстае перад вамі ўжо пасъля экзекуцыі, прычым аўтар дэмантруе настолькі дасканалае веданьне анатоміі, што міжволі задумваешся пра ягоную нялёгкую працу на падрыхтоўчым этапе.

Статуя прастаяла роўна дзесяць гадоў, як французская каралева Кацярына з італійскага роду Медычы (магчыма, натхніўшыся якраз творам д'Агратэ) разам з гэрцагамі Гізамі зладзіла ў Парыжы вясёленьку Варфаламеўскую ночку. Ты памятаеш, што да ейнае падрыхтоўкі прычыніўся й Генрык Валуа, што (даўши ўрачыстасць абяцаўне ні ў Вільні, ні ў Кракаве падобных мерапрыемстваў не арганізоўваць) праз год быў абрани гаспадаром айчыны тваіх продкаў, а яшчэ праз год, здаецца, так і не патрапіўшы наведаць сталіцу Княства, уначы падмазаў пяты і ўзяў курс на Парыж, дзе памёр Карл IX. На французскім троне Генрык беспардонна карыстаўся тытулам вялікага князя літоўскага і караля польскага, хоць твае прадзеды ўжо мелі законных манаўхай — Сцяпана Батуру, а потым і Жыгімonta Вазу. Тыя, дарма што таксама былі іншаземцы, нікуды па начах не ўцякалі, што неабвержна съведчыць пра арганічную ўлучанасць твойго Вялікага Княства ў агульнаеўрапейскі цывілізацыйны кантэкст (як па-свойму съведчыць пра гэта й тая акаличнасць, што пад час аблогі Парыжу недарэзанымі гугенотамі Генрыка Валуа зарэзаў дамініканскі манах).

111

Разглядваючы строгі неакласічны фасад тэатру “Ла Скала”, ты малюеш сваёй фантазіяй той вечар 1905 году, калі тут давалі прэм’еру Манюшкавай “Галькі”.

Конныя экіпажы, рэдкія таксаматоры, польскія эмігранты і польская мова, якая падабалася Генры Мілеру, выклікаючы ў ягоным уяўленьні пяшчотна завостраную траву, густа населеную шэршнямі й вужакамі...

Манюшка ўжо адсутнічаў на гэтым съвеце трыццаць трох гадоў — столькі сама, як і перакладчык лібрэта на італійскую мову съпявак і танцмайстар Банольдзі.

Шчыра кажучы, табе ўжо набілі аскоміну звесткі пра тых, каго Беларусь дала (аддала) іншым культурам. Тваё здаровае нацыянальнае пачуцьцё прагне ведаць іншае: каго съвет даў Беларусі? Ці, дакладней, каго Літва—Беларусь уцягнула ў магічнае поле сваёй культуры.

Цябе цікавіць Джузэпэ Ахіл Эльміра Банольдзі. Барселонец паводле нараджэння. Італіец па крыві. Ліцьвін па духу. Паўстанец 1863 году. Сябра Часовага ўраду Беларусі й Літвы. Палітэмігрант. Уладальнік моднага парыжскага фотаатэлье. Улюблёнец жанчын. Камандзір эскадрону ў вулічных баталіях часоў Парыжскай камуны, які ў перапынках паміж баямі съпявав сваім жаўнерам беларускія песні, а

цяжка паранены, у перадсьмяротным трызыненіі размаўляў з Каліноўскім...

А яшчэ ты хочаш убачыць на ўваходзе ў “Ла Скала” тэнара з еўрапейскім імем Міхала Забэйду-Суміцкага,— яшчэ да Прагі, яшчэ не закаханага ў Ларысу Геніуш, якая двойчы зълёгку прыадкрыла табе тую таямніцу, можа, па-жаночы адчуваючы, што ты таксама (вядома, з разуменінем усёй пралеглай паміж вамі бездані гадоў і жыцьцёвага досьведу) па-свойму закаханы ў яе. Так, яна загаворвала з табой пра Забэйду два разы: аднойчы ліпеньскім адвячоркам у Зэльве, а потым, калі памірала ў гарадзенскай больніцы і перад тваім прыходам штурнула ў Яўгенію Янішчыц пушку цукерак, якую тая прывезла з сесіі ААН...

Але ты перакананы, што некаторыя таямніцы павінны ўпрыгожваць жыцьцё менавіта як таямніцы.

У цябе няма ні цудоўнага голасу Банольдзі, ні яркага лірычнага тэнару Забэйды. Ты наогул ня маеш вакальных здольнасцяў нават для самадзейнасці. Але ў ваколіцах “Ла Скала” ты таксама манішся заспываць. Ты знаходзіш вольную лавачку і сам сабе ціхутка заводзіш улюблёную “Александрыну”.

“А-лек-сан-дры-на...” Савецкая рэчаіснасць і нас克разь зрусіфікаваны Полацак твайго дзяцінства гадоў да шаснаццаці паспяхова хавалі ад цябе тое, што ты — беларус. Але, калі ты вучыўся ў дзясятым класе, у твой горад прыехалі “Песьняры” (тады яшчэ “Лявоны”). Ты ўжо слухаў “Бітлоў” і “Ролінгаў” і перад канцэртам быў настроены даволі скептычна. Апрача таго й сам канцэрт апынуўся пад пагрозаю. Бацька, які працеваў пракурорам і знаходзіўся ў курсе гарадскіх навінаў, уручыўшы табе запрашальнік, расказаў, што сакратар гаркаму партыі па ідэалогіі, убачыўшы “Лявонаў”, дакладней, іхнія “бітлоўскія” фрызуры, выставіў ультыматум: або “дзікабразы” ідуць у цырульню, або канцэрт адмяняецца.

На тваё велізарнае шчасыце, Мулявін выбраў цырульню. Паслья канцэрту ты некалькі тыдняў напіваў “Александрыну”, адчуваючы, як у табе прачынаецца зусім іншая істота... Каб ты не баяўся высокіх словаў, ты мог бы сказаць, што “Песьняры” далучылі цябе да нацыянальнага космасу.

Ты съпіваеш “Александрыну”, і з мяккага сутонья на твой бездапоможны голас выходзяць слухачы: на смарагдавым газоне зъяўляецца паважны руды кот, а ўсылед за ім — белы з чорным хвастом. Яны сядаюць насупраць і съвецяць табе адолькавымі лімонавымі вачымі.

Ня выключана, што ў ранейшым жыцьці яны былі беларусамі.

